

Bokonics-Kramlik Márta

∴ Szabadtéri Néprajzi Múzeum, doktorandusz, Szentendre
∴ marti.kramlik@gmail.com

SZABADTÉRI NÉPRAJZI MÚZEUMOK LEHETŐSÉGEI A TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS TERÜLETÉN

*The scopes of open air ethnographic museums in taking up social
responsibility*

*Mogućnosti etnografskih muzeja na otvorenom u oblasti prihvatanja
društvene odgovornosti*

Milyen szerepet vállalhat egy kulturális, közgyűjteményi intézmény a társadalmi felelősségvállalás területén? Vajon milyen lehetőségek állnak a rendelkezésére? Tanulmányomban ezekre a kérdésekre szeretnék választ adni a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban megvalósult gyakorlatok bemutatásával. A tárgyi, szellemi és kulturális örökségünkhöz való hozzáféréshez mindenkinek egyenlő esélyt kell biztosítani, azonban a múzeumoknak a fizikai és kommunikációs akadálymentesítésen túl is lehet – és kell is – lépéseket tennie. Néhány azok közül a rendhagyó programok közül, amelyeket a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban valóra váltottunk: idős, demenciával élő embereknek szóló speciális reminiszcenciafoglalkozások tartása; nyári integrált tábor fogyatékkal élő és iskolai közösségi szolgálatot teljesítő diákoknak; kihelyezett múzeumpedagógiai foglalkozások tartása hátrányos helyzetű települések iskoláiban.

Kulcsszavak: társadalmi felelősségvállalás, múzeum, jó gyakorlat, demencia, reminiszcencia, fogyatékoság, esélyegyenlőség, integráció, ismeretátadás

A múzeumok olyan helyet foglalnak el a társadalom struktúrájában, amely kiemelten alkalmassá teszi őket arra, hogy aktívan részt vegyenek a társadalmi jólét kialakításában. Az alábbi tanulmányban a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban megvalósított több olyan programot szeretnék bemutatni, amelyek egyelőre még rendhagyónak számítanak magyar viszonylatban, azonban remélhetőleg minél szélesebb körben megismerik és alkalmazzák majd ezeket a jó gyakorlatokat.

Mikor manapság múzeumokról beszélgetünk, egyre többször merül fel a társadalmi felelősségvállalás fogalma is. Vajon mi az, amit egy közgyűteményi kulturális intézmény tehet ezen a területen? Sajnos, erre a kérdésre még 2016-ban is gyakran az akadálymentesítés a kizárólagos felelet. A fogyatékkal élők jogairól és esélyegyenlőségének biztosításáról szóló törvény kimondja, hogy a szolgáltatásokhoz egyenlő esélyű hozzáférést kell lehetővé tenni, azaz biztosítani kell a fizikai és kommunikációs akadálymentesítést az állam által fenntartott közgyűteményi, közművelődési, kulturális és tudományos intézményekben.¹ Az akadálymentesített környezetnek törvény által meghatározott pontoknak kell megfelelnie. De hogyan valósítsuk ezt meg múzeumi területen? A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban működő Múzeumi Oktatási és Képzési Központ ennek a kérdésnek megválaszolására dolgozta ki „Érted?! – Értem!?” *Hogyan fogadjuk fogyatékos embertársainkat múzeumainkban?* című akkreditált továbbképzését múzeumi és kulturális szakembereknek. A 30 órás képzéshez elkészült az azonos címet viselő oktatási segédanyag is, mely nemcsak a közalkalmazotti szférában dolgozóknak, hanem magánszemélyeknek is hasznos információt nyújthat. Látás-, hallás-, mozgássérültekkel és szellemileg akadályozottakkal foglalkozó szakemberek írásait tartalmazza a kötet, melynek segítségével megismerhetjük sérült embertársaink alapvető problémáit és igényeit is (BERECZKI-SÁGHI 2009).

A Múzeumba már az 1970-es évek óta érkeznek különböző fogyatékkal élő látogatók, akiknek immár több mint 45 éve tartunk speciális ismeretátadási foglalkozásokat. Számos intézménnyel évek óta tartó együttműködés erősíti a kapcsolatunkat.² Az eltelt csaknem fél évszázad során a Múzeum küldetésének mindig is központi elemét képezte, hogy a felgyűjtött, megőrzött és bemutatásra kerülő kulturális értékeinket mindenkihez eljuttassuk, mindenki számára hozzáférhetővé tegyük. A parkolótól a bejárat épülethez vezető út kialakításánál szempont volt, hogy a mozgásukban akadályozottak számára is könnyen megközelíthető legyen a Skanzen, valamint a közönségfogadó épületet és az Alföld tájegységet rámpa köti össze. Az irodaház, az időszaki kiállítások bemutatására szolgáló Skanzen Galéria és a Látványtár is fizikailag akadálymentesített. Mindazonáltal a Múzeum különlegességét és hitelességét jelentő muzeológiai bemutatói

¹ Lásd: 1998. évi XXVI. törvény, különös tekintettel a 4. § f) g) h) bekezdéseire.

² Néhány példa az együttműködő intézményekre: Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete; Hallássérültek Tanintézete; Vakok Állami Intézete; Csalogány Óvoda és Általános Iskola, Készségfejlesztő Speciális Szakiskola, Egységes Módszertani Intézmény, Diákotthon és Gyermekotthon; Vakok Batthyány László Róm. Kat. Gyermekotthona Óvodája és Általános Iskolája stb.

mód, vagyis az épületek és azok környezetének autentikus áttelepítése/rekonstruálása nehézséget jelenthet a közlekedésben, hiszen a főként a 19–20. század fordulóján épült házakban még gyakori a magas küszöb, a tájegységeken pedig általában földút vezet keresztül. A Múzeum belső látogatási útvonala, vagyis az egyes tájegységeket összekötő út viszont aszfaltozott. A közlekedést segíti továbbá a 2009-ben átadott motorvonat is (1. ábra). Az 1932-es gyártmányú háromtengelyes motorkocsi műszaki és ipartörténeti szempontból kiállítási elem, ugyanakkor egyszeri oda-vissza úttal 4,8 km-t tesz meg. Ez Európa leghosszabb normál nyomtávú múzeumi vasúti pályája, melynek külön érdekessége, hogy a korabeli síneket kézzel fektették le. A vonat akadálymentes, kerekesszékekkel és babakocsival is igénybe vehető³, hat vasúti megálló peronján pedig fel- és leszállást segítő speciális lift található. A kommunikációs akadálymentesítés keretében a tájegységek bejáratánál tapintható, kerámia térképek segítik a tájékozódást, a térképhez tartozó Braille-írásos feliratokkal (2. ábra). Az elsősorban a látássérült látogatóknak készült térképek segítik a térbeni tájékozódást, hogy felmérjék, az adott tájegységben hány épület található, és ezek hogyan helyezkednek el egymáshoz képest. Ahogyan a vonattal sem csak sérült látogatóink utaznak, úgy a tapintható térképeket is szívesen használják az épek is, főként gyermekek és idősek, akiknek segítséget nyújt abban, hogy átlássák az épületegyüttes szerkezetét. A Múzeumon belül több olyan épület is található, ami a múzeumi segédgyűjtemény részét képező demonstrációs tárgyakkal van berendezve, ennek köszönhetően a látogató beléphet az enteriőrbe, sőt az ott található dolgokat megfoghatja, funkciójának megfelelően kipróbálhatja. Már maga a térérzet – az, hogy beléptünk valahová, érezzük az illatokat, szagokat, tapasztaljuk a fényviszonyokat –, ezek az érzékszerveink által szerzett tapasztalatok rengeteg pluszinformációt adnak számunkra. Ha pedig ezt a környezetet tevékenységeken keresztül, hagyományőr vagy múzeumpedagógus segítségével fel is fedezhetjük, akkor még több ismeretre tudunk szert tenni (3. ábra). Felmérések kimutatták, hogy ha valamit olvasunk, annak 10%-át jegyezzük meg, ha valamit hallunk, annak 20%-át, ha valamit látunk, annak 30%-át, ha egyszerre halljuk és látjuk is, akkor 50%-ban emlékszünk majd rá, ugyanakkor, ha mi magunk magyarázunk el a dolgokat, akkor már 70%-a marad meg, ehhez képest, ha valamit kipróbálunk, mi magunk végezzük el, akkor 90%-a rögzül az információnak.

Az akadálymentesség biztosítása alapvetően szükséges és fontos feladat, azonban ezen túl is lehet és kell is tennie lépéseket a múzeumoknak a társadalmi felelősségvállalás frontján. A Múzeum Ismeretátadási Osztályának célja, hogy minél szélesebb múzeumpedagógiai kínálatot biztosítsunk

³ A vonaton egy időben két kerekesszék vagy három babakocsi fér el.

a sajátos nevelési igényű csoportoknak. A foglalkozások megvalósításakor speciális oktatástechnikai eszközökre és módszertani sajátosságok alkalmazására van szükség. Az alább látható diagram pedig jól mutatja az ilyen típusú programok iránti folyamatosan növekvő igényt.

Bár több fogyatékkal élők nevelésére szakosodott intézménnyel szoros szakmai kapcsolatot tartunk, így visszatérő, rendszeres látogatói foglalkozásainknak, azonban a gyerekek többször jelezték, hogy ez nem elegendő, szeretnének hosszabb időt nálunk tölteni. Egyrészt a különböző fogyatékkal élő fiatalok közül sokan bentlakásos iskolákban tanulnak, és többük állami gondozott is. Ez a szegregált lét szocializációs problémákat is generál. Másrészt a kötelező iskolai közösségi szolgálat teljesítésére egy társadalmilag hasznos programot szeretnénk volna létrehozni. Ezt a két megfogalmazódó igényt kapcsoltuk össze a 2014⁴ óta megrendezésre kerülő Integrált Táborban (vö.: KRAMLIK–MOLNÁR 2015). A napközis nyári tábor egyhetes turnusát együtt töltik a fogyatékos és ép fiatalok, ez idő alatt lehetőség nyílik egymás kölcsönös megismerésére, a bizalom megteremtésére és érzelmi kötődés kialakítására. A természeti és néprajzi közeg sok lehetőséget biztosít a tevékenységeken keresztül élményszerű ismeretátadásra. A tábort megelőzően felkészítő napot tartottunk, ahol szituációs érzékenyítő gyakorlatok során a gimnazisták megtapasztalhatták sérült társaik korlátait és lehetőségeit. A páros gyakorlatokon keresztül felmértük a gimnazista diákok verbális és metakommunikációs készségeit, valamint tanácsokat adtunk, hogy a különböző fogyatékkal élő kortársaikkal hogyan teremtsenek kapcsolatot, hogyan tudják majd segíteni őket a programok alatt. A tábor újszerűségét abban látom, hogy nem úgy tekintünk a résztvevőkre, mint segítőkre és segítségre szorulókra, hanem mint akik teljes értékűen kiegészítik egymást. A tevékenységek során bebizonyosodott mindenki számára, hogy a fogyatékkal élő fiatalok bizonyos készségei, képességei jobbak az átlagnál (tapintás, zeneiség, érzelmi intelligencia, kitartás, nyitottság, kíváncsiság stb.), így a középiskolások is becsülendő partnerként ismerték meg a páros napi foglalkozások során cserélődő társaikat. Ennek köszönhetően erős csoportkohézió alakult ki, melynek során mindenki megismerhette egymást. A középiskolások minden új társuknál más személyiséggel, más fogyatékkal, más jellegű nehézséggel, valamint másfajta sikerekkel találkoztak. Törekedtünk olyan változatos tábori programokat

⁴ A Vakok Batthyány László Római Katolikus Gyermekotthonából érkezők 2014 óta járnak hozzánk táborozni, innen alapvetően látássérült/vak gyerekek jönnek, legtöbbszörük bizonyos fokú értelmi és testi fogyatékkal is él. 2015-ben két tábori turnust is indítottunk, ebben az évben a Csalogány Óvoda és Általános Iskola enyhe és közép súlyos értelmi sérült növendékei is részt vettek a programban.

kialakítani, amelyek egymásra épülnek, logikailag összekapcsolódnak, igazodnak a résztvevők képességeihez, életkori sajátosságaihoz és a Múzeum küldetéséhez. A programok kialakításakor szempont volt, hogy azok minden résztvevő számára sikerélményt jelentsenek (ennek feltétele a fizikai és kommunikációs akadálymentesítés). A sérült gyerekek biztonságérzetének megteremtésében az első lépés az volt, hogy kialakítottunk egy könnyen megközelíthető bázishelyet – mindennap itt kezdődtek a programok, és itt zártuk a napot. Mivel a fogyatékkal élő gyerekek kommunikációja akadályozott, ezért igyekeztünk minél több tevékenykedtető foglalkozást beépíteni, így indirekt és informális módon, élményszerűen juthattak új ismeretekhez, a közös élményszerzés pedig alapul szolgált a gimnazisták és sérült társaik közötti kapcsolatok kialakításához és megerősítéséhez. A látássérült és vak gyerekek elsősorban a tapintás útján jutnak információhoz, ezért megkértük a gimnazistákat, hogy mindenki hozzon magával egy személyes tárgyat, amit aztán bemutat a többieknek. A tárgyakat kézbe véve, és a hozzájuk kötődő történeteken keresztül még inkább megismerhették egymást. Az állatok pszichoterápiás alkalmazása a tábor során is igazolta hatásait. A Múzeum tanyáján az érzékszervek (hallás, szaglás, tapintás, látás) szimultán igénybevétele, stimulálása, az állatok közelsége pozitívan hatott a táborozók érzelmi állapotára, jó kedvre hangolta, és kiegyensúlyozottabbá tette őket. A kommunikációjukban akadályozottaknál különösen fontos szerepet tölt be a zeneiség, ami olyan kifejezőmód, mellyel az érzelmeket nonverbális úton is meg tudják jeleníteni. A motorikus képességek fejlesztésére különböző mozgásformákat igénybe vevő foglalkozásokkal törekedtünk: népi játékok, vályogvetés, vajköpülés, téstadagasztás, kenyérvágás, fafűrészelés, nemezelés, gyertyamártás, kukoricamorzsolás és -darálás, virágszedés, ritmusgyakorlatok, tánc stb. (4. ábra). Ezek a tevékenységek nem csupán a test fizikumát fejlesztik, hanem hatással vannak a szellemi és érzelmi központra is, így a memóriára, az absztraháló képességre, a dolgok közti logikai kapcsolatok felfedezésére, a tanulásra, az önbizalom és személyiség fejlesztésére. Több olyan tevékenységet illesztettünk be a tábori programba, amelyet közvetlenül vagy közvetve tudnak majd hasznosítani a gyerekek a mindennapi életben. Minden reggelt napindító közös megbeszéléssel kezdtünk a gimnazistákkal, ismertettük az aznapra tervezett programot, tisztáztuk a helyszíneket, időbeosztást. A napok végén pedig összegzést tartottunk, mivel kiemelten fontosnak gondoljuk, hogy folyamatos konzultációs lehetőséget biztosítsunk, ezzel pedig szakmailag és emberileg is segítettük a diákokat. A turnusok végén anonim visszajelzést kértünk a közösségi szolgálatos diákoktól, amelyekből kiderült, hogy a tábor hatással volt az önértékelésükre és a fogyatékkal élők megítélésére. Néhány idézet

az ép diákok tollából: „A tábor óta másként látom az életem. Mindent.”; „Megtanultam, hogy nem csak magamra kell figyelnem. Megtanultam egy idegen emberrel dolgozni.”; „A táborvezetők felnőttként kezeltek minket, és bíztak bennünk.”; „A legfontosabb számomra a táborban, hogy megtanít tisztelni a szüleinket, azt, hogy tudom értékelni, hogy látok.” Az egymáshoz való alkalmazkodás által saját személyiségüket is mélyebben megismerték a középiskolások. Jóllehet egy-egy Integrált Tábor csak kevés létszámmal tud jól működni, azonban úgy értékelem, hogy ha kis lépés is, de fontos elem egy elfogadó társadalom kialakításában és erősítésében.

Szintén jelentős feladat a múzeumok számára, hogy a mainstream, bevételt generáló látogatói csoportokon felül is meglássa azokat a rétegeket, akiknek hasznára válhat gyűjteményi és/vagy egyéb adottságai révén. Vajon mit tehet a kulturális szféra, a közgyűjteményi intézményrendszer az előre-gedő társadalomért?⁵ Az Európai Unió polgárai körében a várható élettartam fokozatosan nő, ezzel szemben az egészséges évek száma nincs egyenes arányban. Statisztikák szerint 2060-ra várhatóan a népesség 12%-a lesz 80 év feletti. Az idősek körében pedig egyre nagyobb számmal diagnosztizálnak valamilyen típusú demenciát, kognitív vagy fizikai leépülést. A Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum négy külföldi szabadtéri múzeummal (Den Gamle By, Dánia; Beamish, Nagy-Britannia; Jamtli, Svédország; Maihaugen, Norvégia) karöltve vesz részt az Erasmus Plus projektjében, melynek célja egy mintaprogram és módszertani segédlet kidolgozása, amelyet más múzeumok is adaptálhatnak saját lehetőségeikhez és képességeikhez igazítva. Magyar viszonylatban továbbá célunk, hogy az Emberi Erőforrások Minisztériuma az egészségügyi stratégia részévé tegye a múzeumok szerepvállalását a demenciával élő emberek életminőségének javításában. Mivel az emlékezetvesztés vissza nem fordítható folyamat, ezért nem áll szándékunkban gyógyító-múzeumként hirdetni magunkat, viszont bizonyított tény, hogy a memória és a fizikai erőnlét romlása lassítható, szinten tartható, ez pedig az életminőség javulását eredményezi. A demenciával élő emberek jellemzője, hogy elsősorban a rövid távú memória sérül, vagyis a közelmúlt emlékei vesznek el, ellenben gyermekkorukra, fiatalságukra jóval könnyebben vissza tudnak emlékezni. Ebben lehetnek segítségükre a néprajzi múzeumok, hiszen a gyűjteményükben megtalálható tárgyanyag segítségével sikerülhet a betegek fiatalkorát felidézni. A demencia nem köthető fix életkorhoz, van, akinél hamarabb, akár 60–70 évesen, és van, akinél később, csak 80 éves kor fölött alakul ki. Ezért a betegek fiatalkorának időszaka sem állapítható meg egy szűk időmetszettel, így a

⁵ Nemzetközi tapasztalatok és jó gyakorlatok olvashatóak a *Creativity, Lifelong Learning and the Ageing Population* című tanulmánykötetben.

visszaemlékezést generáló időszak körülbelül az 1940–1960-as évekre nyúlik vissza. Az említett öt nagy szabadtéri néprajzi múzeum is a programban résztvevők korosztályi differenciáltságának megfelelően választja ki az enteriőrt, a tárgyi környezetet. A szentendrei Skanzen 2015-ben valósította meg az első, kifejezetten idős demenseknek szánt programját (5. ábra). Jelenleg két idősök otthonából⁶ érkeznek hozzánk a foglalkozásra. A helyszín a Kisalföld tájegység egyik lakóháza, ahol az enteriőr az 1950-es évek falusi életmódját mutatja be. A foglalkozások alkalmával 3–5 demenciával élő ember, a velük érkező gondozók, valamint a Múzeum részéről két múzeumpedagógus foglalkozásvezető és egy kutatóasszisztens van jelen. A kutató nem kapcsolódik be aktívan a tevékenységekbe, külső szemlélőként vesz részt és dokumentálja az eseményt (fotó- és videofelvételeket készít). A múzeumok mellett három egyetem (Newcastle University, Aarhus Universitet, Linnéuniversitetet) vesz részt a mintaprojekt létrehozásához kapcsolódó kutatásban. Az ő feladatuk, hogy az egyes alkalmak után kitöltött kérdőíveket és interjúkat összesítsék, majd az öt múzeumból származó adatokat összevessék egymással. Három típusú kérdőív kerül kitöltésre minden foglalkozás után, az egyiket a Múzeum munkatársai töltik ki tapasztalataikról, a másikat a betegekkel érkező gondozó a saját véleményéről, míg a harmadikat szintén a gondozó írja meg, de az idős ember szemszögéből. Az idős demensek kommunikációja sokszor akadályozott, nem jutnak eszükbe szavak, kifejezések, vagy épp fizikai állapotuk miatt remeg a kezük, ezért kérjük meg a gondozókat a kérdőív kitöltésére. Természetesen kíváncsiak vagyunk az idősök véleményére is, így minden foglalkozás végén interjút készítünk velük az aznapi programról. Az ismétlődő dolgok (helyszínek, személyek) biztonságérzetet adnak a memóriazavarokkal küzdőknek is, ezért nagyon fontos, hogy a helyszín és a foglalkozásvezető állandó legyen. A program során egy-egy különleges napot, eseményt próbálunk meg felidézni, a 2015. decemberi alkalmakon az adventi készülődés, 2016. júliusi foglalkozásainkon pedig az évszaknak megfelelően a nyár, nyaralás, strandolás, bál, kirándulás volt a központi téma. A nemzetközi projekt kitétele, hogy a foglalkozásvezetők kinézete is igazodjon a felidézni kívánt korszakhoz, hogy ezzel is segítsük a memória stimulálását. Továbbá fontos, hogy a beteg kapjon valamilyen emléket magáról a programról, a téli foglalkozáson például ezüstdió karácsonyfadíszet készítettünk, az idei nyári eseményen pedig virágcsokrot kötöttünk, és a program végén készült csoportképet eljuttattuk az otthonokba. Mit lehet tenni akkor, ha nincs a gyűjteményünkben az adott korszakhoz kapcsolódó tárgy, vagy csak olyan, amit nem adhatunk

⁶ Idősök Református Szeretetotthona, Leányfalu és SARA-otthon (Schizofren – Alzheimer – Rehabilitációs és Ápolási Otthon), Pomáz.

kézbe? A tapasztalatunk azt mutatja, hogy sok emlék megidézhető pusztán képek által, így a korszaknak megfelelő fotóalbum, újságok vagy plakátok is remekül működnek. Egy-egy ilyen 1-2 órás foglalkozás alatt a kedves emlékek hatására ezek az idős emberek szinte megfiatalodnak, kivirulnak és megnyílnak – a gondozók minden alkalom után megdöbbenve fogalmazták meg, hogy olyan dolgokat is megtudtak ez alatt a rövid idő alatt, amit több éves ismeretség során sem sikerült az egyes betegekről megtudni. Külföldön már évek óta bevált, jól működő gyakorlat az úgynevezett memóriadobozok alkalmazása, ezek tulajdonképpen tematikusan összeállított tárgycsoportok, amik kölcsönözhetőek a múzeumból. Terveink szerint a közeljövőben a Szabadtéri Néprajzi Múzeum is elkezdheti saját memóriadobozainak elkészítését. Az Erasmus Plus projekt részét képezi, hogy a szakemberek és a betegek hozzátartozói részére is kidolgozzunk egy olyan kurzust, ahol megmutathatjuk, hogyan tudják ők maguk használni a múzeumot, illetve a múzeumon kívül tárgyi és szellemi örökségünk elemeit.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum ismeretátadási programjain résztvevők létszáma mind magyar, mind pedig nemzetközi viszonylatban is kiemelkedően magasnak számít, csupán a 2015-ös évben közel 23 000 fő vett részt megrendelhető foglalkozásainkon. Azonban még így is bőven akad olyan település, ahonnan nincs lehetősége a gyerekeknek eljutni Szentendrére egy múzeumi órára. Ezért 2014 óta a Múzeum megy a gyerekekhez a Böröndmúzeum nevet viselő program során. A Böröndmúzeum célja eljuttatni a magyar néprajzzal, életmóddal kapcsolatos múzeumi és társadalmi ismereteket olyan iskolai közösségekhez, amelyeknek nincs vagy korlátozott a lehetősége részt venni a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásain. Ilyen iskolai közösségek lehetnek azoknak a térségeknek az iskolái, ahol magas a munkanélküliség, és a családnak nem áll módjában megfizetni a gyerekek utazási és múzeumlátogatási költségeit. A kihelyezett múzeumpedagógiai órák hossza iskolánként 2×45 perc, igazodva a tanítási órák időkeretéhez. Az interaktív foglalkozások során egy-egy múzeumi demonstrációs tárgy segítségével mutatjuk be a témához kapcsolódó ismereteket. A múltból kiindulva, a jelen tapasztalatait felhasználva adunk korszerű tudást. Célunk a diákok szemléletformálása és érdeklődésének felkeltése a későbbi önálló vagy csoportos múzeumlátogatás iránt. A népi kultúra megőrzésének és továbbélésének fontosságára is felhívjuk a figyelmet, hiszen ezek a vidéki iskolák gyakran olyan közegben találhatóak, ahol ennek az emléke még él és rögzíthető. Az iskolák alsó és felső tagozatos osztályainak több témakörben ajánljuk ki a foglalkozásokat. A tematika kiválasztása az együttműködésben részt vevő oktatási intézmény és a Múzeum múzeumpedagógusaival történő közös egyeztetéssel valósul

meg. *Ételünk, életünk* címmel ajánljuk ki az egészséges táplálkozáshoz és életmódhoz kapcsolódó foglalkozásunkat, melyen keresztül a gyerekek megismerhetik a búza útját a magtól a kenyérig. Interaktív foglalkozás lévén pedig egyes eszközöket ki is próbálhatnak, így kézi malommal őrölnek, az őrleményt megszitálják, végül pedig ők maguk dagasztják meg az osztály kenyérét (6. ábra). A lehetőségeknek megfelelően a kenyeret vagy az iskolai kemencében, vagy a tankonyhán, vagy valamelyik tanuló otthonában sütik ki. Másik bőrröndmúzeumi foglalkozásunk a *Család és közösség* címet viseli, ennek során egy-egy múzeumi tárgyból kiindulva jelenítünk meg egy fiktív nagycsaládot (nagy szülők, szülők, gyerekek). A gyerekekkel közösen pedig összehasonlítjuk, milyen volt a munkamegosztás egy körülbelül 100 évvel ezelőtt élt családnál, és milyen egy mainál, illetve megbeszéljük a két családmodellt alkotó tagok értékrendjében mutatkozó párhuzamokat és különbségeket. Ezzel a foglalkozással arra szeretnénk buzdítani a tanulókat, hogy végezzenek családkutatást, készítsék el saját családfájukat, és próbáljanak meg létrehozni egy minikiállítást az iskolában, ami ma élő helyi családokat mutat be. Az egyes témákhoz a Skanzen honlapján letölthető segédanyagot találunk a pedagógusok. Eddig tíz hátrányos helyzetű térségben található iskolába⁷, körülbelül ötszáz diákhoz tudtuk eljuttatni a programot. Idén szeretnénk határon túli (felvidéki és vajdasági) magyar iskolákat is bevonni.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum koncepciója szerint a Múzeum területén bemutatásra kerülő épületek és a benne található tárgyak a magyarság mellett a vele együtt élő más nemzetiségek és népcsoportok életmódját is be kell mutassa, hiszen csak ezáltal kaphatunk teljes képet. A kulturális egymásra hatás nem hagyható figyelmen kívül. Így a Múzeumon belül a magyarok mellett lehetőség nyílik cigányok, ruszinok, svábok, zsidók, horvátok stb. életmódjának megismerésére is. Jelenleg egy határon túli, felvidéki épület található a Múzeumban, mely az észak-magyarországi tájegység részét képezi. A Skanzennek szándéka, hogy tovább bővítse gyűjteményét határon túli területeket bemutató épületegyüttesekkel, például a Partiumot, Erdélyt, Gyimest, Moldvát reprezentáló elemekkel, de zajlik a Kárpát-medencén túli, diaszpórában élő magyarok lakáskultúrájának és életmódjának kutatása is.⁸ Fontosnak tarjuk, hogy kötődés alakuljon ki a határon túl élő magyarok és az anyaország között, ezért 2015-ben együttműködést kötöttünk a Ma-

⁷ Az alábbi településeken található oktatási intézményekben valósult meg eddig a Bőrröndmúzeum program: Romhány, Patak, Magyarnándor, Cserhátsurány, Órhalom, Varsány (Nógrád megye); Biharkeresztes (Hajdú-Bihar megye); Hejőkeresztúr, Dédestapolcsány, Farkaslyuk (Borsod-Abaúj-Zemplén megye).

⁸ Néprajzi kutatás zajlik az Egyesült Államok nyugat-pennsylvaniai Vintondale városában, valamint Argentína Chaco tartományában.

gyar Cserkészszövetséggel, akik Határtalanul táborukban évente mintegy 800 gyerek nyári táboroztatását vállalják (felvidéki, délvidéki, kárpátaljai és erdélyi területekről). Az általában hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű határon túli településekről érkező gyerekeknek múzeumpedagógiai programcsomagot dolgoztunk ki, ennek keretében kézműves foglalkozásokon (fazekasság, bőrművesség, nemezelés, csuhéból való tárgyalakítás), valamint Játékvilág és HáZRól házra címet viselő foglalkozásainkon vehetnek részt. A közös múlt megismerésén keresztül kívánjuk erősíteni identitástudatukat. Nyári táborról lévén szó, a tanulás mellett hangsúlyos szerepet kell kapjon a szórakozás is, ezért választottuk programelemnek Játékvilág foglalkozásunkat. Vajon miben más egy száz évvel ezelőtt élt gyermek környezete? Hogyan és mivel játszottak a gyerekek, amikor még nem volt számítógép és okostelefon? Mivel töltötték a szabad idejüket? Ezekre a kérdésekre a választ a tanulók adják meg, miközben a Múzeum egy portáját bejárva megismerkedünk az 1900-as évek gyermekvilágával. Mozgásos, eszközös és szabályjátékokon keresztül tanítjuk meg azt, hogy ez együtt eltöltött (játék)idő milyen fontos a közösségteremtésben, és hogy a minőségi szórakozás nem anyagiak kérdése. A HáZRól házra múzeumi ismeretátadási óra során a diákok megfigyelési szempontok alapján csoportmunkában fedezik fel az észak-magyarországi falu portáit. Vizsgáljuk a család nemzetiségét, vallását, megélhetési stratégiáit, vagyoni helyzetét a kiállítási helyszín és a bemutatott szituáció alapján (7. ábra). A gyerekek az interaktív foglalkozás során tudatos múzeumlátogatókká válnak, megtanulnak olvasni a tárgyi környezetből, megtanulják értelmezni az enteriőröket. Az így szerzett ismereteket pedig összevetjük a gyerekek tapasztalataival érintve ezáltal az egyén és közösség kapcsolatát, valamint a nemzeti és nemzetiségi identitás kérdéskörét is.

A fent bemutatott példák csak kis szeletét képezik annak a megszámlálhatatlanul sok lehetőségnek, amely megvalósításán keresztül a szabadtéri néprajzi múzeumok lépéseket tehetnek a társadalmi felelősségvállalás területén. Tanulmányom célja, hogy a leírt példákat megismerve minél több múzeumot arra biztassak, hogy adaptálja ezeket a módszereket, és saját képességeihez és lehetőségeihez mérten tegyen minél többet a társadalmi életszínvonal javítása érdekében.

IRODALOM

- BERECZKI Ibolya–SÁGHI Ilona (szerk.): „Érted?! – Értem!?” *Hogyan fogadjuk fogytékos embertársainkat múzeumainkban?* Múzeumiskola 4., Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 2009.
- GONZALESZ, Jakoba Sraml–HANSEN, Anna–KLING, Sofia (szerk.): *Creativity, Lifelong Learning and the Ageing Population*. Fornvårdaren nr 34. Jamtli Förlag, Östersund, Sweden, 2013.
- KRAMLIK Márta–MOLNÁR József: *Tábor a Skanzenben – integrált módra!* Magyar Múzeumok, A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület Online Magazinja, 2015. http://magyarmuzeumok.hu/latogato/2511_tabor_a_skanzenben_integralt_modra (2016. 08. 25.)

The scopes of open air ethnographic museums in taking up social responsibility

What roles can an institution in the field of culture and conservation of artifacts have in taking up social responsibility? What scopes are at disposal for such institutions? The present study provides answers to these questions through the representation of the practical work being carried out in the Hungarian Open Air Museum in Szentendre. Everyone should have an equal opportunity to access the material, spiritual and cultural inheritance of our nation, yet museums should address issues beyond physical and communicational obstacles. Reminiscence workshops carried out for the elderly struggling with dementia, integrated summer *camp*s for pupils with special needs or relocated/on spot museum pedagogy workshops for children living in socially or economically troubled settlements are just a few of the irregular programs we have carried out at the Hungarian Open Air Museum.

Key words: social responsibility, museum, practice, dementia, reminiscence, handicaps, equality of opportunity, integration, transfer of knowledge

Mogućnosti etnografskih muzeja na otvorenom u oblasti prihvatanja društvene odgovornosti

Kakvu ulogu može da preuzme na sebe jedna kulturna institucija javne zbirke na polju prihvatanja društvene odgovornosti? Kakve mogućnosti joj stoje na raspolaganju? U svojoj studiji bih želeo da pružim odgovor na ova pitanja tako što ću prikazati prakse ostvarene u Etnografskom muzeju na otvorenom u Sentandreji. Svakome treba obezbediti jednake šanse u pristupnosti našoj materijalnoj, duhovnoj i kulturnoj baštini, ali muzeji mogu – ali i su i dužni – da učine korake i izvan domena otklanjanja fizičkih i komunikacijskih prepreka. Neki od neuobičajenih programa koje smo realizovali u Etnografskom muzeju na otvorenom: priređivanje specijalnih reminiscencijskih zanimanja za dementne stare osobe; letnji integrisani kamp

za hendikepirane učenike: održavanje muzejsko-pedagoških zanimanja za škole iz mesta sa nepovoljnim položajem.

Ključne reči: prihvatanje društvene odgovornosti, muzej, dobra praksa, demencija, reminiscencija, defekt, jednakost šansi, integracija, prenošenje znanja

Beérkezés időpontja: 2017. 01. 19.

Közlésre elfogadva: 2017. 02. 08.